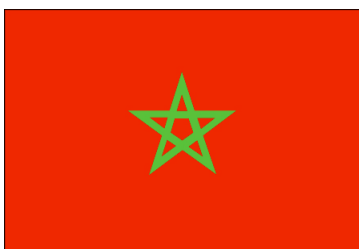

Maroko

Zdj.1.źródło: www.wikipedia.org.pl; data odczytu: 15.04.2010

Zdj.2.źródło: WWW.wikipedia.org.pl; data odczytu:

Judyta Leśko
TiR SUM, Rok: I, gr: 3,
nr indeksu: 381

Spis treści:

Wstęp	3
I. Informacje ogólne	4
1.1. Krótkie wiadomości.....	4
1.2. Położenie geograficzne.....	4
1.3. Klimat.....	5
1.4. Ludność.....	7
1.5. Ustrój polityczny.....	8
1.6. Gospodarka.....	8
II. Warunki rozwoju turystyki	10
2.1. Komunikacja.....	10
2.2. Baza noclegowa.....	10
2.3. Regiony turystyczne.....	11
III. Rynek recepcji turystycznej	19
3.1. Ruch turystyczny i dochody z turystyki na świecie.....	19
3.2. Ruch turystyczny w Afryce.....	25
3.3. Turystyka w Maroku w scaleniu.....	26
3.4. Kto i gdzie najczęściej przyjeżdża?.....	26
3.5. Dochody z turystyki przyjazdowej.....	31
3.6. Plany przyszłościowe.....	31
IV. Rynek emisji turystycznej	33
4.1. Turystyka wyjazdowa.....	33
4.2. Turystyka krajowa.....	34
V. Znaczenie marokańskiego rynku dla Polski	34
5.1. Przyjazdy do Polski.....	34
5.2. Turyści zagraniczni w bazie noclegowej.....	36
5.3. Wyjazdy Polaków do Maroko.....	37
Zakończenie	38
Bibliografia	39

Wstęp:

Niniejsza praca jest próbą analizy rynku turystycznego Maroka. Kraj ten zwrócił uwagę autorki gdyż należy on do regionu, który jako jedyny nie odnotował spadku liczby przyjezdnych turystów w obecnym roku .

Praca w pierwszym rozdziale podaje najważniejsze informacje na temat badanego kraju. Drugi rozdział poświęcony jest charakterystyce warunków rozwoju turystyki w tym regionie. Następnie podjęto analizę rynku recepcji turystycznej. W rozdziale czwartym krótko opisany został rynek emisji turystycznej. Na końcu starano się sprawdzić jakie znaczenie dla Polski ma Rynek marokański.

Informacje na których bazowała autorka , pochodzą min. z badań Instytutu Turystyki, UNWTO, danych Ambasady RP w Rabacie, statystyk Instytutu Turystyki Królestwa Maroka, artykułów z czasopisma branżowego jakim jest „ Rynek Turystyczny”. Podstawowe informacje o kraju zostały stworzone na bazie literatury fachowej, a i dane z internetu stanowiły znaczący skład pracy.

Pisząca prace stara się opisać i zanalizować samoistnie wiele danych przedstawionych w poniższej pracy, jednocześnie zdając sobie sprawę z wielu braków merytorycznych, świadoma jest, iż jej dzieło nie może być traktowane jako wykładnia wiedzy z kraju Maroka.

I. Informacje ogólne:

1.1. Krótkie wiadomości:

- * Maroko (Królestwo Maroka, Al- Mamlakah al-Maghribiyyah)
- * Powierzchnia: 458,7 tyś. Km²
- * Ludność: 34,8 mln (76 osób/km²)
- * Stolica: Rabat
- * Inne znaczące miasta: Marrakesz, Fez, Tanger, Meknes
- * Główne narodowości: Berberowie i Arabowie (99,5 %), inne narodowości(0,5%)
- * Język urzędowy: arabski, w użyciu również: berberyjski, francuski, hiszpański
- * Waluta- dirham marokański (0.31 zł)

1.2 Położenie geograficzne:

Zdj.3. www.portalwiedzy.pl; data odczytu: 30.04.2010; odczytu: 30.04.2010

Zdj.4.: WWW.cia.gov; data odczytu: 30.04.2010

Maroko zajmuje pas zachodniego wybrzeża Afryki północnej i graniczy od wschodu z Algierią, Saharą Zachodnią, a od południa i od północy z dwoma enklawami hiszpańskimi: Ceutą i Melillą. Przez centralną część przechodzi pasmo Atlasu rozpościerającego się od wybrzeży Oceanu Atlantyckiego w południowym Maroku po

Morze Śródziemne w Tunezji. Najwyższym jego szczytem jest Dżabal Tubkal (4165 m n. p. m.). Na południowy- wschód Maroka biegnie Antyatlas, na północ-Atlas Średni z licznymi jaskiniami i wywierzykami , przechodzący w wyżynne przedgórza - Mesetę Marokańską. W kierunku zachodnim i południowym kraju, obraz górski Atlasu zmienia się w płaskowyże i pustynną Saharę. Na południu, wzdłuż wybrzeża Morza Śródziemnego ciągnie się trudno dostępne pasmo górskie, zwane Rifem- na północy porośnięte makią i szczytkowym lasem dębowym, a na południu roślinnością stepową. Następnie w kierunku zachodnim przechodzi w równinę Gharb. Północne wybrzeża Morza Śródziemnego są skaliste i trudno dostępne, natomiast na południu występują szerokie , piaszczyste plaże.¹

1.3 Klimat:

Północna część Maroka leży w strefie klimatu zwrotnikowego- śródziemnomorskiego. Gorące i suche lata przynoszą średnie temperatury w wysokości 22 * C. Zimą na wybrzeżu atlantyckim, dzięki łagodzącemu wpływowi zbiorników wodnych, średnie temperatury wynoszą ok. 12*C. W miarę przesuwania się w głąb kraju wpływ oceanu zanika, a klimat staje się bardziej kontynentalny, dając wzrastające amplitudy temperatur. Średnie temperatury w lipcu w Marrakeszu wynoszą 29*C, a upały sięgające 50*C nie należą do rzadkości. Dzieje się tak zwłaszcza gdy wieje szarki- suchy, gorący wiatr znad Sahary. Zimy natomiast są stosunkowo ciepłe i wilgotne lecz w najwyższych partiach gór zdarzają się mrozy poniżej 20*C. Roczna suma opadów atmosferycznych wynosi 100 mm na południu, 400-500 mm na wybrzeżu i 1000 mm w górach Atlas.

Rzeki Maroka biorą początek w Atlasie Średnim. Muluja- uchodzi do Morza Śródziemnego, Umm ar- Rabi, Sebu i Dara wpływają do Atlantyku. Saura i Daura spływają z Atlasu Wysokiego w kierunku Sahary. Niosą one dużo wody od jesieni do wiosny. Gdy topnieją śniegi zdarzają się groźne powodzie. Nie brakuje wtedy wody w uedach, studniach i źródłach. Latem wiele z nich wysycha lub zmieniają się w niewielkie strumyki. Najwięcej wody niesie wówczas Umm ar- Rabi wypływająca ze źródeł krasowych, przez cały rok mających dużą wydajność. Na potrzeby sztucznego nawadniania gwałtownie wzrasta pobór wody z rzek, dlatego buduje się liczne zbiorniki retencyjne którym towarzyszą elektrownie wodne.

---

¹ Z Kruczek., „KRAJE POZAEUROPEJSKIE zarys geografii turystycznej”, Proksenia , Krakó010, s.45

Roślinność nizin marokańskich została wyniszczona karczowaniem i nadmiernym wypasem. Zachowały się jednak lasy sosnowe, dęba ostrolistnego i korkowego- Mamora na wschód od Rabatu, Quercus suber- skupiska akacji i eukaliptusów oraz unikatowe lasy arganiowe na północ od Agadiru z drzewami o rozłożystych koronach na które wspinają się kozy. Zbocza Atlasu i Rifu porastają wiecznie zielone lasy dębowe oraz osiagające imponujące wysokości, bo aż do 50 m – lasy cedrowe. Scenerie niższych partii gór malowniczo tworzą drzewa oliwkowe, świętojańskie i pistacja z secesyjnie wijącymi się pnączami i krzewami. Na wybrzeżach i niższych górach dominuje makia. Na wschód od Atlasu w obszarach stepów i półpustyń rośnie trawa alfa. Piaszczyste wydmy występują na południe od doliny Dra i na wschód od doliny Ziz. Poza tymi terenami marokańska pustynia to hamada – pustynia kamienista².

W wodach Morza Śródziemnego żyją m.in. tuńczyki, mieczniki, cefale, morświny i delfiny. Do występujących ryb wybrzeża atlantyckiego należą: morskie leszcze, nitkoplewy i węgorze morskie. Na brzegu można obserwować różne rodzaje jeżowców, skałoczepy i małe ośmiornice. Zwierzęta te, wraz ze skorupiakami nanoszonymi na płytkie wody podczas odpływu, przyciągają ptactwo morskie, w tym kormorany, mewy srebrzyste, kamuszniki i rybitwy czubate. Pomiędzy Agadirem a Tiznitem, leży żyzny pas łąd tworzący lagunę Qued Massa – słynny Park Narodowy Sus-Massa, uważany za największe w kraju skupisko ptaków. W górach Rif występują lisy, małpy i dziki.

W Atlasie Średnim żyją jaszczurki, m.in. odmiana o zielonych i błękitnych oczach, algierskie jaszczurki piaszkowe albo odmiany berberyjskie. Azru jest idealnym miejscem do obserwacji małych berberyjskich.

W Atlasie Wysokim występują górskie gazy, a z ptaków – dzierlatki i czerwodziobe kruki. Wyższe pasma górskie są królestwem orłosepów, orłów złotych oraz włochatych. Do ssaków należą owce berberyjskie oraz bardzo rzadko spotykane lamparty marokańskie.

W Antyatlasi spotykamy makaki, zagrożone wyginięciem lamparty, prowadzące nocne życie żenety zwyczajne, a także tchórze, kuny leśne (tumaki) i domowe (kamionki), lisy, rysie; z ptaków: krzyżodzioby czerwone, mysikróliki zniczki, różne gatunki dzięciołów i pelzaczy oraz orły bieliki afrykańskie.

Tu do powszechnie występujących zwierząt należą wiewiórki berberyjskie, pleszki Mussiera i rzadko spotykane śpiewające jastrzębie gołębiarze.

---

² Encyklopedia Geograficzna Świata, Afryka, Kraków 1997, s. 265-268.

Surowy i niegościnnie na pozór region stepowy na południe od Atlasu zamieszkują szakale złociste, lisy pustynne, gazyłe Dorcasa i małe gryzonie. Żyją tu tysiące gatunków owadów oraz pająki i jaszczurki, w tym warany i gekony marokańskie. Można również spotkać dropy Hubara . Rejon ten jest domem dla zwierząt aktywnych nocą lub w niskich temperaturach poranka czy zmierzchu.

Ergi zamieszkują m.in. fenki, żenety, skunksy berberyjskie, cywety afrykańskie (koty pustynne), skoczki i szczury pustynne. Na hamadzie można zobaczyć przedstawicieli kilku gatunków gadów, w tym żmije nosorogie i węże Montpellier, a także mnóstwo skorpionów i owadów. Spośród ssaków występują tu jeżozwierze, hieny pasiaste i jelenie, gazyłe i antylopy. Na równinach żyją drapieżne sępy kasztanowate³.

1.4.Ludność :

Maroko zamieszkuje 34,8 mln osób (76 osób/km²). 95,5 % ludności stanowią Arabowie i Berberowie, natomiast na inne narodowości przypada 0. 5 % . Głównym wyznaniem jest islam sunnicki (98 %), inni (głównie Chrześcijanie i Żydzi) stanowią ok. 2% . Struktura ludności przedstawia się następująco: 0-14 lat: 28.7 %; 15-64lat :65.4%; 65 i więcej lat: 6%. Mimo znacznej emigracji, dzięki wysokiemu przyrostowi naturalnemu liczba mieszkańców kraju szybko rośnie. Ludność jest rozmieszczona bardzo nierównomiernie. W dolinach górskich i na nadmorskich nizinach gęstość zaludnienia przekracza 220 os/km², na stepach spada do kilkunastu osób, a pustynne krańce południowo- wschodnie są niemalże bezludne.

Współcześni Marokańczycy są potomkami Berberów oraz Arabów. Berberyjska tradycja i dialekt zachowały się(szczególnie przez szczepy żyjące w górach) lecz stopień arabizacji jest niezwykle wysoki. Znacznie mniejszą rolę odgrywają Żydzi i Europejczycy, z których najliczniejsi są Hiszpanie i Francuzi. Językiem urzędowym jest arabski, w sferze biznesu i administracji używa się również francuskiego, natomiast hiszpańskiego- na północy kraju oraz w Saharze Zachodniej.

Ponad połowa mieszkańców żyje w miastach takich jak: Kenitra, Rabat, Casablanca, Marrakesz, Fez ,Meknes.

Wygląd wsi jest niezwykle zróżnicowany. Europejskie wpływy w osadnictwie szczególnie widoczne są na nizinach, a w górach wiele wsi zachowało swój tradycyjny charakter.

---

³ www.portalwiedzy.pl , data odczytu: 01.05.2010 r.

1.5.Ustrój polityczny:

W Maroko obowiązuje wielopartyjna dziedziczna monarchia konstytucyjna. Dwuizbowy parlament składający się z wyższej Izby Radnych (270 miejsc, członkowie wybierani pośrednio przez rady lokalne, kadencja trwa dziewięć lat, jedna trzecia radnych zmienia się co trzy lata), oraz niższej Izby Reprezentantów (325 miejsc, członkowie wybierani bezpośrednio, na okres pięciu lat). Na czele państwa stoi król (od 1999 r. Mohammed VI), który powołuje premiera i skład rady ministrów⁴.

1.6.Gospodarka:

Gospodarka Maroka jest zaliczana do wschodzących, a samo państwo do krajów o średnim dochodzie narodowym. Jest ono krajem o charakterze przemysłowo- rolniczym. Dominuje rolnictwo, zatrudniające ok. 40% ludności zawodowo czynnej, wytwarzającej ok. 1/3 wartości eksportu. Uprawa jest możliwa dzięki sztuczному nawadnianiu. Główne uprawy: jęczmień, kukurydza, pszenica, ziemniaki, rośliny cytrusowe i winorośl, oliwki, daktyle. Ważną rolę odgrywa pozyskiwanie drewna cedrowego i korka. Głównie na wybrzeżu Oceanu Atlantyckiego, rozwinięta jest koczownicza hodowla bydła, kóz i rybołówstwo (jedno z pierwszych miejsc na świecie w produkcji sardynek), gdzie największym portem rybackim jest Safi.

Najważniejszym surowcem mineralnym kraju są fosforyty, w których wydobyciu Maroko zajmuje pierwsze miejsce na świecie. Występują tu złoża węgla kamiennego, rud żelaza, kobaltu, uranu, cyny raz niewielkie pokłady ropy naftowej i gazu ziemnego. Przemysł przetwórczy obejmuje głównie przetwórstwo fosforanów (przemysł chemiczny, w tym produkcja nawozów sztucznych) oraz produktów rolniczych, będących ważnym źródłem dochodów państwa. Na niewielką skalę rozwinięta jest produkcja cementu, silników samochodowych, opon oraz wyrobów tekstylnych i odzieży - głównie na eksport. Maroko eksportuje głównie fosforany, nawozy i żywność. Głównymi partnerami w eksporcie są: Francja 25,3%, Hiszpania 18,4%, Wielka Brytania 8%, Włochy 7%. Importuje się półprodukty, sprzęt i żywność, głównie z Francji 21,2% i Hiszpanii 14,9%. Obroty z zagranicą w 2004 wyniosły – eksport: 9,754 mld USD, import: 15,63 mld USD. Na potrzeby turystów pracuje nie tylko rozbudowywany przemysł hotelarski, ale również

---

⁴ www.portalwiedzy.pl, data odczytu 01,05.2010

niezwykle barwne rzemiosło - tkactwo, kaletnictwo, farbiarstwo, wyrób dywanów i przedmiotów z metalu.⁵

W roku 2009 inflacja wyniosła 1%, stopa bezrobocia wyniosła 9.1 %- najniższy dotąd poziom (bezrobocie nadal dotyka osoby młode i wykształcone) . Mimo trudnej koniunktury międzynarodowej, spowodowanej kryzysem gospodarczym i finansowym wzrost PKB osiągnął w 2009 roku 5,3% . Reformy sektorowe i rozbudowa infrastruktury gospodarczej przyczyniły się do poprawy wyników wzrostu gospodarczego i zdynamizowania nowych branż (w celu poprawy konkurencyjności i atrakcyjności inwestycyjnej krajowej gospodarki). Marokański rząd przywiązuje dużą wagę do kwestii społecznych, które są nierozdzielnie związane z rozwojem gospodarczym kraju. Podejmuje działania na rzecz wzmocnienia solidarności i spójności społecznej dla zapewnienia lepszego podziału owoców wzrostu gospodarczego i poprawy wskaźników rozwoju społecznego, w tym głównie na obszarach wiejskich i w regionach górskich. Dług publiczny w 2008 roku wyniósł 391 mld MAD /34,6 mld EUR, a zagraniczny osiągnął 134,2 mld MAD /11,9 mld EUR. Wpływy z turystyki osiągnęły w 2009 roku do 52,8 mld MAD /4,7 mld EUR/, tj. zmniejszyły się o 5,0% w stosunku do roku 2008. Polsko-marokańska wymiana handlowa charakteryzuje się w ostatnich latach trwałą dynamiką wzrostu. Szczególnie dobre wyniki odnotowano w roku 2008.

Maroko jest członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych, Ligi Państw Arabskich, Światowej Organizacji Handlu, Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Unii Arabskiego Maghrebu (UMA), Banku Światowego, Afrykańskiego Banku Rozwoju (BAD). Królestwo Maroka zawarło umowy o wolnym handlu z Unią Europejską, USA, Turcją, a także z Egiptem, Tunezją i Jordanią oraz krajami członkowskimi Ligi Państw Arabskich⁶

---

⁵ www.portalwiedzy.pl. data odczytu: 19.04.2010

⁶ Opracowanie własne na podstawie danych ze strony Ambasady RP w Rabacie, www.msz.gov.pl, „Ogólna charakterystyka sytuacji gospodarczej” , data odczytu: 19.04.2010 r.

II Warunki rozwoju turystyki:

2.1.Komunikacja:

Sieć dróg w Maroko jak na warunki afrykańskie jest bardzo dobra. Także na obszarach górskich, pustynnych i na południu kraju istnieje dobrze rozwinięta infrastruktura turystyczna. Droga wzdłuż atlantyckiego wybrzeża Maroka jest w dobrym stanie, ale miejscami jest bardzo wąska. Należy zachować ostrożność- szczególnie w nocy, gdyż można spotkać nieoświetlone pojazdy, muły, kozy lub wielbłądy. Długość sieci kolejowej w Maroku wynosi 2500 km. Jednak na południu i wschodzie brakuje odcinków kolejowych. Pociągiem można podróżować na dwóch trasach: Tanger- -Rabat- Casablanca-Marrakesz oraz Casablanca- Rabat- Meknes- Fez- Oujda. Tabor kolejowy jest w dobrym stanie. Również sieć transportu autokarowego jest dobrze rozwinięta. Ponieważ jednak kierowcy nie respektują przepisów kodeksu drogowego, a znaczna część nie spełnia wymogów bezpieczeństwa, wypadki autokarów zdarzają się stosunkowo często. W miastach popularną i tanią formą komunikacji są tzw. małe taksówki (petit taxi) które jednak nie mają prawa opuszczać administracyjnych granic miasta. Poza miastem i między nimi mogą kursować tzw. duże taksówki (grand taxi). W większych i średnich miastach kursują autobusy komunikacji miejskiej .

Maroko posiada także dobrą sieć połączeń lotniczych . Dolecieć tu można jedną z 48 zagranicznych linii lotniczych, niemal z całego świata. Po kraju podróżować można 4 liniami lokalnymi, które obsługują większość krajowych lotnisk. Royal Air Maroc, Regional Air Lines i Jet4You , RAM mają ustalone cywilne rozkłady lotów, natomiast najmniejsza Casa Air Service lata tylko na liniach czarterowych. Najwięcej połączeń Maroko ma z miastami francuskimi.⁷

2.2.Baza noclegowa:

W roku 2005 Maroko dysponowało 97 tys miejsc noclegowych. W 2006 roku przyjęło 6,55 mln turystów zagranicznych .Największą bazą noclegową dysponuje Marrakesz (40 tys. miejsc) wyprzedzając Agadir (25 tys. miejsc). Zatrzymać można się

---

⁷ www.turystykagazeta.pl, data odczytu: 03.05.2010 r.

głównie w hotelach, motelach i wioskach letniskowych, natomiast luksusowe hotele znajdują się przede wszystkim w dużych miastach. Najtańsze, niesklasyfikowane hotele chowają się w medynach. Hotele jedno- lub dwugwiazdkowe skupiają się zwykle poza nimi. Trzy- i czterogwiazdkowe, to zwykle piękne, ale nieco zaniedbane budowle z czasów kolonialnych, gdzie pokoje są wyposażone w TV i telefon. Istnieje również możliwość wynajęcia apartamentów.

Federation Royale Marocaine des Auberges de Jeunes zarządza schroniskami w Asni, Azru, Casablance, Szefszawanie, Fezie, Gulmimie, Marrakeszu, Meknesie, Rabacie, Rissani, Tangerze i na plaży Media. Spać można również w zaciemnionych małych kazzbach lub „riadach”- dostosowanych do potrzeb hotelowych miejskich rezydencjach. Kempingi o zróżnicowanym standardzie są rozmieszczone po całym kraju. Jeśli ma się pozwolenie właściciela ziemi w Maroku można rozbić namiot niemal wszędzie. Turyści wędrujący po Atlasie Wysokim czy podróżujący z dala od utartych szlaków, mogą się spotkać z ofertą noclegów w wiejskich domach. W Atlasie w okolicy Dżabal Tubkal i Ukaimedenu działa 5 schronisk prowadzonych przez CAF.⁸

2.3.Regiony turystyczne:

Głównym regionem turystycznym Maroka są wybrzeża Oceanu Atlantyckiego i Morza Śródziemnego. Egzotyczny klimat, dobre połączenie komunikacyjne i stosunkowo niskie ceny przyciągają turystów z całego świata. Znajduje się tu kilka dużych miast, jak: Rabat, Casablanca, Tanger, Fez i Aga-dir oraz wiele mniejszych, a także liczne kąpieliska nadmorskie.

CASABLANCA:

Dynamicznie rozwijająca się metropolia z tradycyjną duszą. Największe miasto oraz najlepiej rozwinięty ośrodek przemysłowy i portowy w Maroku z szerokimi bulwarami, parkami i fontannami oraz imponującymi budynkami użyteczności publicznej utrzymanymi w stylu mauretańskim.

Na północ od medyny, nad wodami Oceanu Atlantyckiego, wznosi się meczet Hassana II, trzeci co do wielkości obiekt sakralny świata, 210 metrowy minaret, zdumiewający drewnianymi rzeźbami, mozaikami kafłowymi i sztukateriami. W nocy potężne wiązki

---

⁸ www.przewodnik.onet.pl, data odczytu: 03.05.2010 r.

laserów wysyłane z jego wierzchołka przecinają niebo, wskazując kierunek Mekki. Na południowy wschód od miasta leży nouvelle medina wzniesiona przez Francuzów w latach 30. XX znajduje się tutaj ogromna liczba bazarów i sklepów z wyrobami rękodzielniczymi. Na północ od medyny stoi pałac królewski. Znajduje się tu również Park de la Ligue Arabe. Casablanca słynie ze swoich pięknych plaż z ekskluzywną bazą turystyczną. Pełno tu czterogwiazdkowych hoteli, eleganckich restauracji, barów, kawiarni i klubów nocnych.

RABAT :

Zdj.5.źródło:www.foto-przyroda.pl, data odczytu:20.04.2010

Spokojne miasto, stolica Maroka i rezydencja królewska, leży nad Oceanem Atlantyckim. Składa się ze starego miasta i dzielnic nowoczesnych. W starej arabskiej medynie można spotkać barwne sklepy z przyprawami, dywanami i pledami, stoiska z galanterią skórzaną, pantoflami i wyrobami z miedzi. Zachowało się tu wiele zabytków, m.in.: XVII w. Pałac Królewski będący siedzibą króla Maroka. Do pałacu prowadzi aleja obsadzona z obu stron

drzewami przyciętymi w równy prostopadłościan. Dziś mieści się w nim Muzeum Sztuki Marokańskiej. Turystom nie można wejść do środka. Wejścia do wnętrza strzeże imponująca brama wysadzana mozaiką.

Wieża Hassana (XII w.) - jest niedokończonym minaretem, który pierwotnie miał być największym i najwyższym w całym świecie muzułmańskim. Jego budowę rozpoczął sułtan Al-Mansur. Jednak parę lat po jego śmierci zaprzestano dalszej budowy. Planowo wieża miała mieć ponad 60 m, ukończono ją jednak na wysokości 44 m. Po trzęsieniach ziemi w 1755 roku z połączonego z nią meczetu, nie zostało się prawie nic, jedynie kruszące się już kolumny świadczą o tym jak wielka miała to być budowla. W tym samym miejscu wznosi się Mauzoleum Mohammeda V, w którym spoczywają zwłoki dziadka i ojca (Hassana II) obecnego władcy. Bogato zdobiony grobowiec, zbudowany w tradycyjnym stylu marokańskim, zajmuje otwartą komnatę poniżej poziomu gruntu. Zwiedzający mogą go podziwiać z umieszczonej powyżej galerii.

Kasba Al-Udaja (XII w.), olbrzymia brama almohadzka z 1195 roku ,w której mieści się muzeum sztuki.

Za murami miasta wewnątrz murów porośniętej dziką roślinnością nekropolii wznoszą się ruiny starożytnego rzymskiego miasta Sala Colonia. Pomiędzy ruinami, znajdują się stare grobowce gdzie teraz rosną dzikie drzewa figowe, oliwne, pomarańczowe i bananowe.

TANGER:

Tanger jest najważniejszym portem pasażerskim kraju. W architekturze tego miasta można dostrzec ślady różnych kultur . Powodzeniem turystów cieszy się tu meczet Jemaa Kebira, Dar El Makhzem niegdyś pałac sułtana, a obecnie Muzeum Sztuki Marokańskiej, który został wzniesiony przez Mulaj Ismaila w XVII w. i rozbudowany przez jego następców. Mulaj Hafid, ostatni sułtan, mieszkał tutaj do 1912 r. wraz z czterema żonami i czterdziestoma konkubinami.

Zdj.6.www.maxholiday.pl; data odczytu:20.04.2010

Do dzisiaj zachowały się pięknie rzeźbione, drewniane sufity i drzwi, mozaiki oraz stiuki. Mieści eksponaty reprezentujące marokańskie rzemiosło takie jak instrumenty muzyczne, wyroby garncarskie (z Fezu i Meknesu), wyroby włókiennicze (wraz z kilimami berberyjskimi i haftami z Szefszawanu), wyroby ze skóry, metalu oraz broń oraz antyczna mozaika” Pozdróż Wenus” z Volubilis. Muzeum Dawnego Amerykańskiego Poselstwa to pięciopiętrowa budowla, подарowana Stanom Zjednoczonym w 1821 r. przez sułtana Mulaj Sulejmana, które założyło tutaj swoją misję dyplomatyczną (1821–1961). Gromadzi ono fascynującą kolekcję antycznych map, mebli oraz obrazów, sztychów i rysunków. Do najcenniejszych należą dzieła Eugene’a Delacroix, Oskara Kokoschki, Yves’a Saint Laurenta i szkockiego artysty, Jamesa McBeya.

SZEFSZAWAN:

Umiejscowiony w górach Rif, cieszy się ogromną popularnością wśród turystów: chłodne i czyste powietrze, spokojni ludzie, miasto zadbane, małe i łatwe do zwiedzania, z eleganckimi restauracjami, hotelami i butikami. Charakterystyczne bielone domy z małutkimi balkonami, patiami i dachami krytymi dachówką i bładoniebieski kolor są

wszechobecne. Medyna jest mała, niezatłoczona i łatwa do odnalezienia. Nad cienistym, brukowanym i kocimi łbami Plaza Uta el-Hammam dominują czerwone mury XVII w. kazby, niegdyś broniącej miasta przed zbuntowanymi plemionami berberyjskimi i przed najeźdźcami. Mieści się tam małe muzeum eksponujące kolekcję tradycyjnej broni, instrumentów, tkanin i starych fotografii. Obok wznosi się Wielki Meczet, zbudowany w XV w. przez syna założyciela miasta, Alego ben Raszida. Imponuje zwłaszcza jego ośmioboczna wieża. Niemuzułmanie nie mają tutaj wstępu. Kawiarnie otaczające plac stanowią znakomite miejsce, by usiąść i odetchnąć.

FEZ:

Powstał w IX w., a szczyt jego rozwoju przypadł na XI-XII w. Był przez wieki kulturalnym i religijnym centrum kraju. Wśród wąskich, krętych uliczek i krytych bazarów miasta, chowa się wiele warsztatów, farbiarni, garbarni, restauracji, targowisk z mięsem, owocami i jarzynami, meczetów i medres. Tu mieści się jedna z najpiękniejszych medyn w świecie arabskim -wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO. Całość otaczają wspaniałe mury i bramy.

Meczet Karawijjin: wzniesiony w IX wieku (podaje się rok 859 jako rozpoczęcie budowy) uważany za centrum uniwersyteckie. Jest to za jeden z najstarszych uniwersytetów świata. Fez słynie ze swoich medres – szkół koranicznych z internatami. W każdej medresie studiowało około 60 uczniów mieszkających wokół centralnej sali modlitwy, gdzie odbywały się zajęcia. W Fezie szkoły duchowne przetrwały do lat sześćdziesiątych XX w. Z niektórych korzystają studenci uniwersytetu Karawijjin. Medresa el-Attarine wybudowana została w 1325 roku i ozdobiona tradycyjnymi elementami z epoki Marynidów. Dziedziniec otaczają sale do nauki i mały meczet, na piętrze znajdowały się pokoje uczniów. Medresa Bu Inania zbudowana w latach 1350–1357 przez merynidzkiego władcę Bu Inana, uchodzi za najpiękniejszą ze szkół koranicznych z czasów dynastii. Zachwycają przede wszystkim majoliki sztukaterie i rzeźbione w drewnie dekoracje, a z dachu świetnie widać pobliski zegar wodny.

Muzeum Sztuk i Rzemiosł Drzewnych Nejjarine otwarto w 1998 r. w pięknie odnowionym i ozdobionym boazerią funduku. Ekspozycje pochodzą głównie z XIX i XX w., a są wśród nich sprzęty domowe, instrumenty muzyczne, dziecinne łódeczka i krzeselka, minbary, meble ślubne, berberyjskie skrzynie i zamki do drzwi.

Dar Batha (muzeum sztuki marokańskiej) hiszpańsko- mauretańska budowla licząca sobie ponad 100 lat, mieści się na styku dawnej i nowszej medyny. Zgromadzono tu wspaniałą kolekcję rzeźb w drewnie, majoliki i stiuków, w większości pochodzących ze zniszczonych lub chylących się ku upadkowi medres. Można tu również podziwiać artystyczne hafty z Fezu, barwne ludowe dywany i sławną kolekcję wyrobów ceramicznych od XIV w. po dzień dzisiejszy. Ekspozycje prezentują także wyroby garncarskie z Fezu w tradycyjnym niebieskim kolorze.

MARRAKESZ:

Marrakesz jest bogatym w zabytki miastem królewskim. Większość z nich skupiona

Zdj.7. Źródło: www.foto-przyroda.pl;
data odczytu: 20.04.2010

jest w starej części miasta. Tu znajdują się również suki, czyli arabskie targowiska, oraz plac Jemaa el Fna, bazar i miejsce rozmaitych przedstawień kuglarzy, wróżbitów, zaklinaczy węży, akrobatów, muzykantów i innych wędrownych artystów.

Meczet Kutubia z XII w. jest największym w Marrakeszu. Wieża ma wysokość 69 m. Wnętrze tworzy sześć sal jedna nad drugą; dookoła nich jest poprowadzona rampa. Zbudowany w tradycyjnym arabskim stylu - wieża jest ozdobiona czterema kulami z miedzi, które, według legendy, były tylko trzy, pierwotnie zrobione z czystego złota. Do cennych zabytków należą także: bramy miejskie, mauzolea, medresy i pałace. Nowa część miasta z luksusowymi hotelami i restauracjami, z pięknymi parkami i alejami palmowymi spełnia natomiast funkcję ośrodka wypoczynkowego o znaczeniu międzynarodowym. Zawdzięcza to głównie zdrowemu klimatowi i położeniu u stóp Atlasu Wysokiego, w którym są dobre warunki do uprawiania narciarstwa i alpinizmu.

AGADIR:

Nowoczesne miasto nad olbrzymią, chronioną plażą, które zniszczone przez trzęsienie ziemi w 1960 r., zostało całkowicie odbudowane. Wyraźnie turystyczny profil Agadiru często sprawia, że zapomina się o ważnej roli miasta jako portu rybackiego i handlowego. Tu znajduje się wspaniała plaża w kształcie półksiężyca i najwięcej hoteli spośród marokańskich kurortów. Większość skupia się przy bulwarze Muhammada V, biegnącym

równoległe do plaży. Najpopularniejszymi obiektami sportowymi w Agadirze są dwa pola golfowe. Miejscowe kluby jeździeckie oferują przejażdżki konne, a biura turystyczne organizują wyprawy jachtami i pojazdami terenowym. Okolice są także chętnie odwiedzane przez surferów i kitesurferów.

Na północny zachód od miasta widać wały i mury obronne starej kaszuby. Trawiasty teren poniżej, znany jako Ancienne Talborjt, przykrywa pozostałości agadirskiej medyny.

Niezwykły zespół ogrodowy Jardin de Olhao z muzeum, jest symbolem przyjaźni Agadiru z portugalskim miastem Olhao i ma uwieczniać "wież historyczną", która tak często była powodem konfliktów między Marokiem a Portugalią.

AS-SAWIRA:

z cudowną plażą to znany ośrodek windsurfingu, promujący się jako "wietrzne miasto".

Można tu uprawiać wiele sportów wodnych (narty wodne, skutery, rowery wodne, nurkowanie). Mieści się tu małe muzeum (Rue Laalouj), niegdyś rezydencja zarządcy sułtana Sidi Mohammeda ben Abdallaha, gromadzące kolekcję biżuterii, ubiorów, broni, instrumentów muzycznych i gobelinów.

Odwiedzić można Port Skala de la Ville, budzący respekt nadmorski bastion, zbudowany przy klifowym wybrzeżu z kolekcją XVIII i XIX-wiecznych mosiężnych dział.

Zdj.8.źródło:WWW.maxholiday.pl;
data odczytu:24.04.2010

Małe muzeum (Rue Laalouj), niegdyś rezydencja zarządcy sułtana, gromadzi kolekcję biżuterii, ubiorów, broni, instrumentów muzycznych i gobelinów.

Tuż przy brzegu, na południowym zachodzie, leży Île de Mogador, na której zachowały się wspaniałe fortyfikacje. Tam znajdują się słynne starożytne Wyspy Purpurowe. Na największej z nich było kiedyś więzienie. Obecnie na wyspach utworzono rezerwat sokołów Eleonory.

MEKNES:

Kiedy berberyjskie plemię Meknassa osiedliło się w tej żyznej dolinie w X w., powstała osada, która miała stać się w przyszłości stolicą imperium. W 1672 r. Ismail z dynastii Alawitów, jeden z najpotężniejszych sułtanów, wybrał Meknes na swą stolicę.

Rozpoczął budowę olbrzymiego kompleksu pałacowego z murami ciągnącymi się kilometrami, gdyż chciał rywalizować z ówczesnym królem Francji, Ludwikiem XIV, który budował Wersal. Do dziś Meknes nazywa się Wersalem Maroka. Niewiele zmieniło się w tym mieście od tego czasu. Otaczają go żyzne równiny zapewniające obfitość zboża, oliwek, wina i cytrusów. Blisko stąd do ruin rzymskiego Volubilis i do Mulaj Idris, świętego miejsca, w którym pogrzebano założyciela pierwszej cesarskiej dynastii. Meknes zachowuje urok prowincjonalnego miasta, chociaż jest w nim wiele imponujących zabytków.

Bab Mansur: uchodzi za największą bramę w północnej Afryce, jest symbolem wspaniałej architektonicznej wizji sułtana Mulaja Ismaila. Monumentalność bramy podkreślają dwie otaczające arkady, wsparte na marmurowych kolumnach, przywiezionych z rzymskiego Volubilis. W Heri es-Swani i jezioro Agdal znajduje się do oficjalna rezydencja królewska, zwana niegdyś Dar el-Makhzen (dom rządu). Nie można jej zwiedzać. Zawiera wielkie i zmyślne spichlerze. Okienka w ścianach są małe, a pod podłogą stały obieg wody zapewnia utrzymanie niskiej temperatury i cyrkulację powietrza. Są tu również studnie, z których czerpano wodę. Obok ciągną się stajnie, przewidziane dla 12 tys. koni. Z wyjątkiem kilku pierwszych odrestaurowanych pomieszczeń, są niemal w ruinie, pozbawione dachów. Szczególna atmosfera tego miejsca sprawia, że jest ono ulubionym plenerem filmowców i najczęstszym motywem plakatów reklamowych.

Z innych zabytków wymienić należy: bramę Bab al-Chamis, medresę Bu Inanija i liczne meczety. W pobliżu Meknesu znajdują się ruiny rzymskiego miasta Volubilis. Dobrze zachowały się tu m.in.: termy, bazylika i łuk triumfalny.

Walory turystyczne gór Atlas są jeszcze w małym stopniu wykorzystane. Wśród niewielu górskich miejscowości wypoczynkowych do najpopularniejszych należą Azru i Ifran w Atlasie Średnim, natomiast najważniejszym ośrodkiem sportów zimowych jest Ukaimeden w Atlasie Wysokim. Położone wśród lasów

Zdj.9. źródło: WWW.maxholiday.pl; data odczytu:20.04.2010

cedrowych **Azru** i **Ifran** mają wiele urządzeń sportowych i dobrą bazę noclegowo-żywnościową. Szlaki turystyczne prowadzą stąd m.in. do pobliskich lasów cedrowych, do Michlifene - ośrodka sportów zimowych i do wsi berberyjskiej.

W południowej, półpustynnej i pustynnej części Maroka interesująca jest architektura małych miasteczek i oaz. W największym ośrodku tego regionu - w Kulimin obejrzyć można ciekawe targi wielbłądów, na które przybywają z dalekamieszkańcy.

Jedną z najpiękniejszych części gór Rif obejmuje Park Narodowy Talassemtan. Wiele przepięknych szczytów, dolin i wąwozów, a także osobliwa przyroda sprawia iż stają się one niezwykle urokliwym miejscem. Można tu uprawiać trekking. Hoduje się tu nielegalnie marihuane.

Popularną bazą letniego trekkingu w Atlasie Srednim jest narciarski ośrodek Mischliffen, z dobrym zapleczem usługowym, leżący na południe od Ifranu. Dobrymi terenami wycieczkowymi są góry na południe od Azru, sięgające 2000 m. Bazę do tych wycieczek można wyznaczyć sobie w berberyjskiej wiosce 'Ain Leuh na południowy zachód od miasta. Trasa może prowadzić np.przez wodospady Sources de l'Oum er-Rbia i wulkaniczne jezioro Agelman Sidi Ali.

W Cascades d'Ouzoud, 167 km na północny wschód od Marrakeszu można podziwiać najwspanialsze wodospady w Maroku . Inną atrakcję turystyczną stanowi droga między Uzud a Afurer, która łączy się z główną szosą Marrakesz–Beni Mellal. Na uwagę zasługuje jezioro powstałe w wyniku wybudowania zapory Bin el-Widan, która zaspokaja 25% zapotrzebowania na energię elektryczną w kraju.

Wodospady mają ok. 110 m wysokości; woda spada do płynącej poniżej rzeki. Miejsce to cieszy się ogromną popularnością, zarówno wśród turystów krajowych, jak i zagranicznych, o czym świadczy mnóstwo straganów z pamiątkami.

Atlas Wysoki, najwyższy grzbiet górski Afryki Północnej, biegnie ukośnie przez całe terytorium Maroka, od wybrzeża Atlantyku, na północny wschód od Agadiru, do granicy z północną Algierią. W masywie M'Gun, ok. 260 km na wschód od Marrakeszu, przyciąga uwagę pocięty wąwozami krajobraz; prowadzi tędy trasa trekkingowa na Irhil M'Gun

(4071 m), drugi co do wysokości szczyt Maroka. Kaniony otaczające wierzchołek są rajem dla wspinaczy. W rejonie Dżabal Tubkal i Dżabal Azurki (3682 m) lansuje się ostatnio narciarstwo skiturowe, które można uprawiać tylko od końca grudnia do początku lutego. Również jazda rowerem stała się tu popularną formą rekreacji. Można tu odbywać przejażdżki konne.

50 km na południe od Erfudu znajduje się Merzuga. Jest niewielką wioską, działają tu prywatne centrale usług telefonicznych, sklepy wielobranżowe, warsztat samochodowy oraz sklepy z dywanami. Tu mieści się słynny Erg Szebbi, jedyny w Maroku saharyjski erg, czyli olbrzymia ruchoma wydma piaszczysta, typowa dla algierskiej części Sahary. Po piaskach marokańskich pustyń można poruszać się coraz popularniejszymi samochodami terenowymi. Urządzane są również wycieczki na grzbiecie wielbłądów.⁹

III Rynek recepcji turystycznej:

3.1. Ruch turystyczny i dochody z turystyki na świecie:

Przyjazdy turystów międzynarodowych na całym świecie spadły o 4% w 2009 do 880 milionów. Po 14 miesiącach spadku, w ostatnim kwartale 2009 r. powróciła tendencja wzrostowa, przyczyniając się do lepszych niż oczekiwano wyników rocznych. Dwuprocentowy wzrost zarejestrowany w ostatnim kwartale 2009 kontrastuje ze spadkiem o 10%, 7% i 2% (odpowiednio) w pierwszych trzech kwartałach. Azja i Pacyfik i Bliski Wschód powróciły do wzrostu już w drugiej połowie 2009 roku. UNWTO przewiduje, że w 2010 roku wzrost liczby międzynarodowych podróży turystycznych wyniesie od 3% do 4%. Europa zakończyła rok 2009 spadkiem o 6%, po bardzo niekorzystnej pierwszej połowie roku (-10%). Kraje Europy Środkowej i Wschodniej oraz Północnej najbardziej ucierpiały od kryzysu, podczas gdy wyniki w Europie Zachodniej, Południowej i basenie Morza Śródziemnego były stosunkowo lepsze.

---

⁹ Op. cit. www.maxholiday.pl, data odczytu: 04.05.2010

Tab.1. Przyjazdy turystów zagranicznych na świecie według regionów UNWTO (w mln)

	Przyjazdy				Udział (%)	Zmiany % (do odp okresu poprzedniego roku)					
	2000	2005	2008	2009		2009	08/07	I półrocze 2008	II półrocze 2008	09/08	I półrocze 2009
Świat ogółem	682	802	920	880	100,0	2,0	5,8	-1,4	-4,3	-8,5	-0,7
Rozwinięte gospodarki	423	451	495	468	53,1	-0,3	3,8	-3,6	-5,4	-9,7	-2,0
Gospodarki rozwijające się	260	351	425	413	46,9	4,9	8,3	1,4	-2,9	-7,4	0,8
Europa	392,2	441,0	487,1	459,7	52,2	0,3	3,7	-2,4	-5,6	-9,8	-2,4
Północna Europa	43,7	52,8	57,0	52,6	6,0	-2,0	3,2	-6,1	-7,7	-9,6	-6,0
Zachodnia Europa	139,7	141,7	152,4	145,8	16,6	-0,9	2,2	-3,3	-4,3	-9,8	-0,3
Środkowo - Wschodnia Europa	69,3	87,5	99,7	91,6	10,4	3,2	5,4	0,9	-8,2	-11,6	-5,5
Europa Południowa i Śródziem.	139,5	159,1	178,0	169,6	19,3	0,6	4,4	-2,1	-4,7	-8,9	-1,4
Azja i Pacyfik	110,1	153,6	184,1	180,5	20,5	1,1	5,7	-3,2	-1,9	-6,7	2,9
Azja Północno - Wschodnia	58,3	86,0	101,0	97,6	11,1	-0,1	5,6	-5,1	-3,3	-7,4	0,8
Azja Płd - Wschodnia	36,1	48,5	61,7	62,0	7,0	3,5	7,2	-0,2	0,4	-5,9	7,1
Oceania	9,6	11,0	11,1	10,9	1,2	-0,9	0,4	-2,2	-1,8	-4,7	1,0
Azja Południowa	6,1	8,1	10,3	10,0	1,1	1,1	4,2	-1,7	-2,8	-7,0	1,3
Ameryki	128,2	133,3	147,1	139,6	15,9	3,0	6,4	-0,1	-5,1	-7,0	-3,2
Ameryka Północna	91,5	89,9	97,8	91,9	10,4	2,6	6,4	-0,4	-6,0	-8,8	-3,6
Karaiby	17,1	18,8	20,2	19,7	2,2	2,1	5,9	-2,2	-2,4	-5,3	1,3
Środkowa Ameryka	4,3	6,3	8,3	7,8	0,9	7,0	11,4	2,8	-5,7	-7,4	-3,9
Ameryka Płd	15,3	18,3	20,8	20,1	2,3	3,7	5,2	2,2	-3,3	-1,3	-5,5
Afryka	27,0	36,4	45,7	48,0	5,5	3,8	3,8	1,5	5,1	4,4	5,7
Afryka Północna	10,2	13,9	17,2	17,7	2,0	4,9	8,7	2,5	2,9	5,1	1,3
Afryka Subsaharyjska	16,8	22,5	28,6	30,4	3,5	3,2	1,5	0,8	6,4	4,0	8,6
Bliski Wschód	24,9	37,9	55,6	52,5	6,0	18,2	26,8	9,3	-5,6	-16,4	5,3

źródło: UNWTO World Tourism Barometer Vol 8, No. 1, January 2009

Na podstawie trendów zanotowanych w pierwszych trzech kwartałach 2009 r. szacuje się, że wpływy z turystyki międzynarodowej zmalały o około 6%.

Siedem krajów osiągnęło pewien wzrost przychodów z turystyki w 2009 roku. Warto zwrócić uwagę na kilkunastoprocentowy wzrost na Tajwanie, w Szwecji i Australii. Hong Kong, Malezja, Polska i Węgry również nie poddały się ogólnej tendencji negatywnej.¹⁰

Tab. 2. Wpływy z turystyki międzynarodowej na świecie wg regionów UNWTO
(w miliardach USD i euro)

	Zmiany % (waluty lokalne, kursy stałe)			USD			Euro		
	06/05	07/06	08/07	Wpływy w 2007	Wpływy w 2008	na przyjazd w 2008	Wpływy w 2007	Wpływy w 2008	na przyjazd w 2008
Świat ogółem	5,3	5,4	1,7	858,0	944,0	1020	626,0	642,0	700
Europa	4,2	2,7	-1,1	435,2	473,7	970	317,5	322,1	660
Północna Europa	9,3	3,9	-2,4	70,7	69,8	1220	51,6	47,5	830
Zachodnia Europa	4,0	2,3	-2,5	149,6	162,1	1060	109,2	110,2	720
Środkowo - Wschodnia Europa	8,4	9,0	2,7	48,5	58,1	580	35,4	39,5	400
Europa Południowa i Śródziemn.	1,6	1,0	-0,5	166,3	183,7	1020	121,4	124,9	700
Azja i Pacyfik	11,1	9,8	2,7	186,8	206,0	1120	136,3	140,1	760
Azja Północno - Wschodnia	12,1	8,5	3,1	85,8	95,9	950	62,6	65,2	650
Azja Płd - Wschodnia	15,9	14,8	1,5	55,3	61,1	990	40,4	41,6	670
Oceania	1,2	7,0	2,4	31,9	33,9	3050	23,3	23,0	2080

¹⁰ www.intur.com.pl; data odczytu: 07.05.2010

Azja Południowa	13,9	5,2	6,1	13,8	15,1	1470	10,1	10,3	1000
Ameryki	2,1	6,3	5,0	171,3	188,4	1280	125,0	128,1	870
Ameryka Północna	0,8	7,2	7,0	124,9	138,5	1420	91,1	94,2	960
Karaiby	4,2	0,6	-2,1	23,2	23,8	1180	17,0	16,2	800
Środkowa Ameryka	10,5	8,9	-0,5	6,2	6,8	820	4,5	4,6	560
Ameryka Płd	6,6	6,8	2,7	16,9	19,3	930	12,4	13,1	630
Afryka	11,5	9,1	-1,0	29,1	30,6	650	21,2	20,8	440
Afryka Północna	19,6	7,5	-4,4	10,2	10,7	630	7,5	7,3	430
Afryka Subsaharyjska	7,7	9,9	0,7	18,9	19,9	670	13,8	13,5	460
Bliski Wschód	3,0	9,0	17,3	35,0	45,6	830	25,5	31,0	560

źródło: Światowa Organizacja Turystyki (UNWTO): „Tourism Highlights, 2009 edition”

Tab. 3. Kraje świata przyjmujące najwięcej turystów zagranicznych
(liczba przyjazdów w mln.)

Kraj	Liczba przyjazdów (mln)				Zmiany (%)		Zmiany (%) w 2009 r.				
	źródła danych	2007	2008	2009	08/07	09/08	źródła danych	09/08*	I kw09	II kw09	III kw09
Świat ogółem		901	920	880	2,0	4,3		-4,3	-10,4	-6,9	-2,3
1.Francja	TF	80,8	78,4	.	.3	.	TCE	-7,8	-19,6	-10,8	-1,9
2.Stany Zjednoczone	TF	56,0	58,0	.	3,6	.	TF(1)	-7,0	-14,3	-6,6	-3,9
3.Hiszpania	TF	58,7	57,2	52,2	.2,5	.8,7	TF	-8,7	-16,2	-8,2	-7,8
4.Chiny	TF	54,7	53,0	50,5	.3,1	.4,8	TF	-4,8	-11,3	-5,1	-0,1
5.Włochy	TF	43,7	42,7	.	.2,1	.	TF	0,4	-5,4	-3,4	5,8
6.Wielka Brytania	TF	30,9	30,1	.	.2,4	.	VF	-8,0	-13,9	-6,0	-7,0

7.Ukraina	TF	23,1	25,4	.	9,8	.	TF	-19,9	-19,9		
8.Turcja	TF	22,2	25,0	.	12,3	.	TF	1,6	-4,5	-1,0	3,2
9.Niemcy	TCE	24,4	24,9	.	1,9	.	TCE	-3,2	-8,9	-6,7	0,0
10.Meksyk	TF	21,4	22,6	.	5,9	.	TF	-6,0	7,7	-19,2	-8,0
11.Malezja	TF	21,0	22,1	23,6	5,1	7,2	TF	7,2	2,2	4,7	12,4
12.Austria	TCE	20,8	21,9	.	5,6	.	TCE	-2,7	-8,6	3,7	0,4
13.Federacja Rosyjska	TF	20,6	.	.	.	.	VF	-11,2	-10,8	-11,5	
14.Hong Kong (Chiny)	TF	17,2	17,3	16,9	1,0	.2,2	TF	-2,2	0,6	-11,6	-4,7
15.Kanada	TF	17,9	17,1	.	.4,4	.	TF	-7,7	-8,2	-7,4	-7,8
16.Grecja	TF	16,2	15,9	.	.1,4	.	TCE	-20,0	-28,5	-21,4	
17.Arabia Saudyjska	TF	11,5	14,8	.	28,0	.	TF	-29,2	-60,1	-43,9	-13,4
18.Tajlandia	TF	14,5	14,6	14,1	0,8	.3,4	TF	-3,4	-15,7	-16,5	-2,9
19.Polska	TF	15,0	13,0	.	.13,5	.	TF	-10,6	-18,6	-12,7	-2,7
20.Portugalia	TF	12,3	.	.	.	.	TCE	-9,1	-21,3	-8,4	-5,9
21.Egipt	TF	10,6	12,3	.	15,9	.	VF	-3,4	-13,4	-4,0	0,7
22.Makau (Chiny)	TF	12,9	10,6	.	.18,1	.	TF	-3,2	-8,3	-11,8	1,7
23.	TCE	11,0	10,1	9,9	.8,2	.2	TCE	-2,0	-14,8	2,8	1,0
24.Republika Południowej Afryki	TF	9,1	9,6	.	5,5	.	VF	4,5	-2,2	5,3	10,9
25.Chorwacja	TCE	9,3	9,4	.	1,2	.	TCE	-0,8	-20,0	-4,2	1,8
26.Węgry	TF	8,6	8,8	.	2,0	.	TF	1,8	0,4	0,8	3,4
27.Szwajcaria	THS	8,4	8,6	.	1,9	.	THS	-4,1	-9,7	-6,9	-0,4
28.Japonia	VF	8,3	8,4	.	0,0	.	VF	-21,4	-27,2	-30,1	-16,3
29.rlandia	TF	8,3	8,0	.	.3,7	.	TF	-11,8	-9,1	-11,9	-11,9
30.Maroko	TF	7,4	7,9	.	6,4	.	TF	7,0	4,4	13,3	0,9
31.Singapur	TF	8,0	7,8	.	.2,2	.	VF	-5,6	-13,6	-9,3	0,3
32.Belgia	TCE	7,0	7,2	.	1,7	.	TCE	-5,5	-8,1	-6,5	
33.Zjedn, Emiraty	THS	.	.	.	.	.	THS(2)	-1,3	3,0	-1,5	-5,7

Arabskie												
34. Tunezja	TF	6,8	7,0	.	4,2	.	TF	-2,6	-0,9	1,3	-4,9	
35. Korea, Republika	VF	6,4	6,9	7,8	6,9	13,4	VF	13,4	24,3	6,8	14,2	
36. Czechy	TCE	6,7	6,6	.	0,5	.	TCE	-9,9	-17,1	-8,7	-6,6	
37. Indonezja	TF	5,5	6,2	.	13,2	.	TF(1)	1,3	0,0	4,2	-0,8	
38. Szwecja	TCE	5,2	.	.	.	.	THS(3)	2,1	-9,7	-0,8	9,4	
39. Bułgaria	TF	5,2	5,8	.	12,2	.	TF	-0,4	-6,6	-8,3	6,1	
40. Australia	VF	5,6	5,6	.	.1	.	VF	-0,8	-3,5	0,6	-2,6	
41. Syryjska Republika Arabska	TF	4,2	5,4	.	30,6	.	VF	10,4	2,1	17,5	11,5	
42. Indie	TF	5,1	5,3	5,1	4,0	.3,3	TF	-3,3	-13,5	-1,8	-3,8	
43. Brazylia	TF	5,0	5,1	.	0,5	.	TF					
44. Bahrajn	TF	4,9	.	.	.	.	VF	4,3	12,8	-3,7		
45. Argentyna	TF	4,6	4,7	.	2,4	.	TF	-13,1	-10,7	-6,9	-21,4	
46. Dania	TCE	4,8	4,5	.	.5,6	.	NCE(1)	-10,4	-35,8	1,1	-11,0	
47. Tajwan	VF	3,7	3,8	4,4	3,5	14,3	VF	14,3	2,2	18,6	13,9	
48. Norwegia	TF	4,4	4,4	.	1,4	.	THS	-8,8	-9,3	-14,3	-6,5	
49. Dominikana	TF	4,0	4,0	4,0	0,0	0,3	TF	0,3	-5,2	-0,5	1,5	
50. Portoryko	TF	3,7	3,9	.	5,6	.	THS(3)	-3,5	-9,4	-1,8	2,6	

źródło: Światowa Organizacja Turystyki (UNWTO): [UNWTO World Tourism Barometer](#) Vol 8, No. 1, January 2010, data odczytu: 07.05.2010

Legenda:

- TF - międzynarodowe przyjazdy turystów na granicach (wyluczając odwiedzających jednodniowych);
- VF - międzynarodowe przyjazdy na granicach (**włączając** odwiedzających jednodniowych);
- TCE - turyści zagraniczni korzystający z obiektów noclegowych zakwaterowania zbiorowego;
- THS - turyści zagraniczni korzystający z hoteli i obiektów typu hotelowego;
THS(1) - w tym apartamenty, mieszkania wakacyjne;
- NHS - liczba noclegów w hotelach i obiektach typu hotelowego;
NHS(1) - w tym apartamenty, mieszkania wakacyjne;
NHS(2) - tylko hotele;

- NCE - liczba noclegów w obiektach noclegowych zakwaterowania zbiorowego.
NCE(3) - hotele, ośrodki wypoczynkowe i schroniska młodzieżowe

Jak widać z powyższej tabeli w 2008 r. odnotowano na całym świecie 920 mln przyjazdów turystów zagranicznych. Jest to 2.1% wzrost w stosunku do 2007 r. W 2009 r. szacuje się spadek o 4.3% (do 880 mln).

W 2008 r. Najwięcej turystów przyjechało do Francji (78.4 mln), USA (58 mln), Hiszpanii (57,2).

3.2.Ruch turystyczny w Afryce:

Tab. 4. Przyjazdy turystów zagranicznych do Afryki w mln, według regionów UNWTO w latach 2006-2008

Major destinations	Series ¹	International Tourist Arrivals						International Tourism Receipts			
		(1000)			Change (%)		Share (%)	(US\$ million)			Share (%)
		2006	2007	2008*	07/06	08*/07	2008*	2006	2007	2008*	2008*
Africa		41,534	45,016	46,700	8.4	3.7	100	24,896	29,089	30,612	100
Algeria	VF	1,638	1,743	1,771	6.4	1.6	3.8	215	219	..	..
Angola	TF	121	195	294	60.4	51.0	0.6	75	225	..	..
Botswana	TF	1,843	1,990	2,131	8.0	7.1	4.6	537	546	553	1.8
Cape Verde	TF	242	267	285	10.4	6.7	0.6	228	303	350	1.1
Ethiopia	TF	290	312	330	7.4	5.8	0.7	162	176	374	1.2
Gambia	TF	125	143	147	14.3	2.9	0.3	75	84	..	..
Ghana	TF	497	587	698	18.0	19.0	1.5	861	908	919	3.0
Kenya	TF	1,644	..	..	..	..	..	687	917	752	2.5
Lesotho	TF	346	292	285	-15.7	-2.5	0.6	36	43	33	0.1
Madagascar	TF	312	344	375	10.4	9.0	0.8	232	269	333	1.1
Malawi	TF	638	735	742	15.2	1.0	1.6	24	27	..	..
Mali	TF	153	164	190	7.4	15.9	0.4	175	221	..	..
Mauritius	TF	788	907	930	15.1	2.6	2.0	1,007	1,299	1,449	4.7
Morocco	TF	6,558	7,408	7,879	12.9	6.4	16.9	5,984	7,181	7,202	23.6
Namibia	TF	833	929	..	11.5	..	..	384	434	378	1.2
Reunion	TF	279	381	396	36.5	4.2	0.8	335	447	505	1.7
Senegal	TF	866	875	..	1.0	..	..	250	531	..	..
Seychelles	TF	141	161	159	14.7	-1.4	0.3	228	285	258	0.8
South Africa	TF	8,396	9,091	9,592	8.3	5.5	20.5	7,875	8,418	7,609	24.9
Sudan	TF	328	436	..	32.9	..	..	252	262	331	1.1
Swaziland	THS	873	870	754	-0.4	-13.3	1.6	75	32	..	..
Tanzania	TF	628	692	750	10.2	8.4	1.6	950	1,199	1,354	4.4
Tunisia	TF	6,550	6,762	7,049	3.2	4.2	15.1	2,275	2,575	2,932	9.6
Uganda	TF	539	642	844	19.2	31.5	1.8	346	398	498	1.6
Zambia	TF	757	897	812	18.5	-9.5	1.7	110	138	..	..
Zimbabwe	VF	2,287	2,508	..	9.7	..	..	338	365	..	..

Source: World Tourism Organization (UNWTO) ©
¹ See note on page 6. (Data as collected by UNWTO, 2009)

Źródło: www.world-tourism.com, data odczytu: 28.04.2010

W 2008 r. krajem Afryki który odnotował największą liczbę turystów zagranicznych (aż 9.6mln) było RPA, następnie Maroko(7,9mln) i Tunezja(7 mln). Pozostałe państwa

cieszące się zainteresowaniem to min : Bostwana(2.1 mln) i Algieria (1.8 mln).

W rankingu 50 krajów świata przyjmujących najwięcej turystów zagranicznych, w 2008r. Maroko plasowało się na 30 pozycji z 7.9 mln turystów zagranicznych co stanowi 0.9 % przyjazdów na całym świecie. Dogodne położenie geograficzne i długie tradycje turystyczne pozwoliły na rozwinięcie turystyki na dużą skalę.

3.3 Turystyka Maroka w scaleniu:

Tab. 5. Roczne wartości najważniejszych wskaźników turystyki w Maroko

Annual progress of the main tourist indicators

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Var 08/07 (%)
Arrivals at frontier-post	4 379 990	4 453 260	4 761 271	5 476 713	5 843 377	6 558 333	7 407 617	7 878 639	6
Nights in classified hot	12 695 227	11 320 882	11 173 119	13 164 870	15 215 589	16 326 885	16 893 803	16 461 517	-3
Capacity (in beds)	97 001	102 097	109 615	119 248	124 270	133 230	143 269	152 936	7
Tooms occupancy rate	48	42	39	43	47	49	48	45	-3 points
Trips receipts (in MDH) (*)	29 196	29 159	30 881	34 794	40 967	52 486	58 674	56 598	-3,5

Źródło: www.tourisme.gov.ma, data odczytu: 22.04.2010

Legenda:

Arrivals at frontier-post : ilość przekroczeń granicy

Night in classified hot : noclegi w sklasyfikowanej bazie hotelowej

Capacity : pojemność bazy noclegowej (w łóżkach)

Rooms occupancy rate : wskaźnik wykorzystania bazy noclegowej

Trips receipts : dochody z turystyki przyjazdowej w mln dirhemów

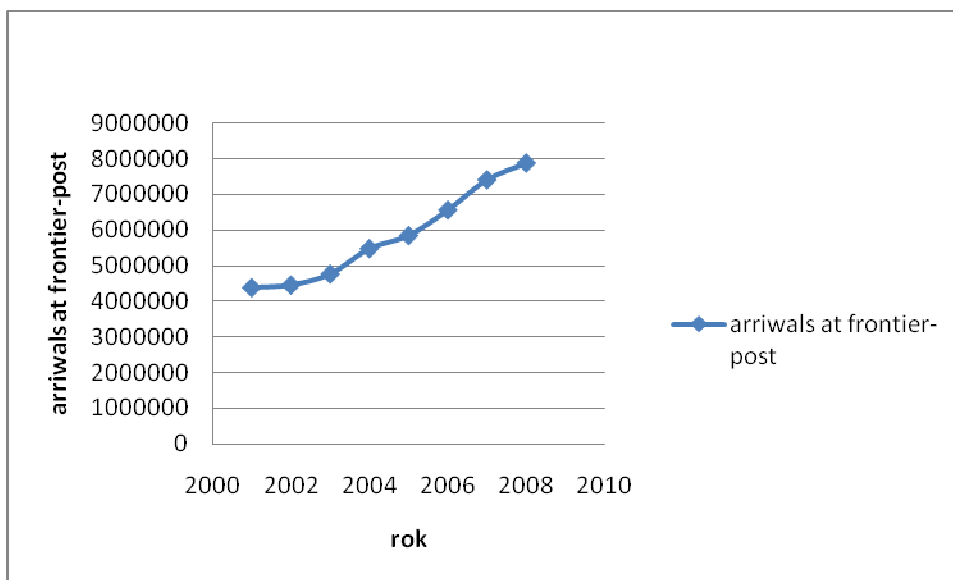
3.4. Kto i gdzie najczęściej przyjeżdża ?

Od 2001 roku do 2008 r. aż 22 % przyjazdów do Maroka stanowią przyjazdy Francuzów (w 2008 r. -1 707 055 turystów). 7, 5% przyjazdów odbywają Hiszpanie, 3,5 % Brytyjczycy. Francuzi zajmują również 1-wsze miejsce co do długości pobytu w Maroku (średnia długość wynosi 10 dni).

Jest to zdecydowanie podyktowane zamożnością turystów pochodzących z tych krajów, oraz czynnikami historycznymi w których widać pozostałości po czasach kolonialnych. Istotne jest również łatwa dostępność Maroka dla Hiszpanii czy np. GB.

Turyści przyjeżdżają tu w celach rekreacyjno wypoczynkowych, by podziwiać kulturę i dziedzictwo . Królestwo Maroka posiada także liczne kontrakty z firmami zagranicznymi z którymi prowadzi stałą współpracę gospodarczą. Fakt ten generuje więc rozwijająca się tu turystykę biznesową i kongresową. Maroko stało się również członkiem Międzynarodowych Targów Turystycznych co zdecydowanie podnosi prestiż i prezentację tego kraju w świecie.

Wykr.1. Ilość przekroczeń granicy od 2001-2008r.

Od 2000 roku nieprzerwalnie trwa trend wzrostu przyjazdów do Maroka. W 2008 r. nastąpił wzrost o 6.4% (7878639) w porównaniu do roku 2007 ,w którym liczba przyjazdów wynosiła 7407617.

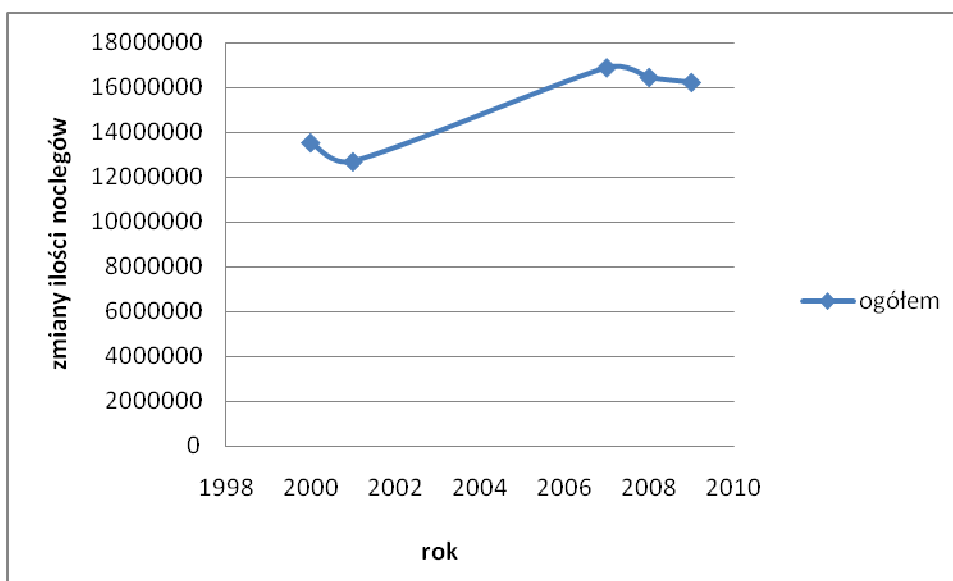
Tab. 6. Zmiany ilości noclegów turystów w obiektach skategoryzowanych w Maroku według narodowości w latach :2000, 2001, 2007, 2008, 2009

Rok	2000	2001	2007	2008	2009
Francja	4691544	4436713	6419852	5936414	5550263
Hiszpania	589982	468263	766576	816985	921900
Wielka Brytania	544767	606881	1367142	1074673	929970
Niemcy	1833759	1563578	988961	959079	895617
Belgia	452420	435533	667906	590959	582277
Włochy	750212	663287	604219	570730	571379
Inne	2405007	2118968	2888694	3118752	3069334
Suma noclegów tur. zagranicznych	11267761	10293123	13703350	13067592	12520803
Noclegi turystów krajowych	2217806	2402104	3190453	3393925	3717778
Ogółem	13539567	12695227	16893803	16461517	16238581

Źródło:
opracowanie własne na podstawie danych z raportu Marokańskiego STATISTIQUES SUR LE TOURISME AU MAROC

DURANT LA PERIODE 2000-2009

Wyk.2. Zmiany ilości noclegów turystów w obiektach skategoryzowanych w latach 2000-2009

W 2009 r. Maroko przenocowało 16248581 turystów. W stosunku do roku poprzedniego (16461571) jest to spadek o 1.3 %.

Od 2000 do 2002 r. Agadir dysponował największą bazą noclegową w Maroku. W następnych latach prowadzenie objął Marakesz który w 2009 r. był w stanie przyjąć 5533834 turystów.

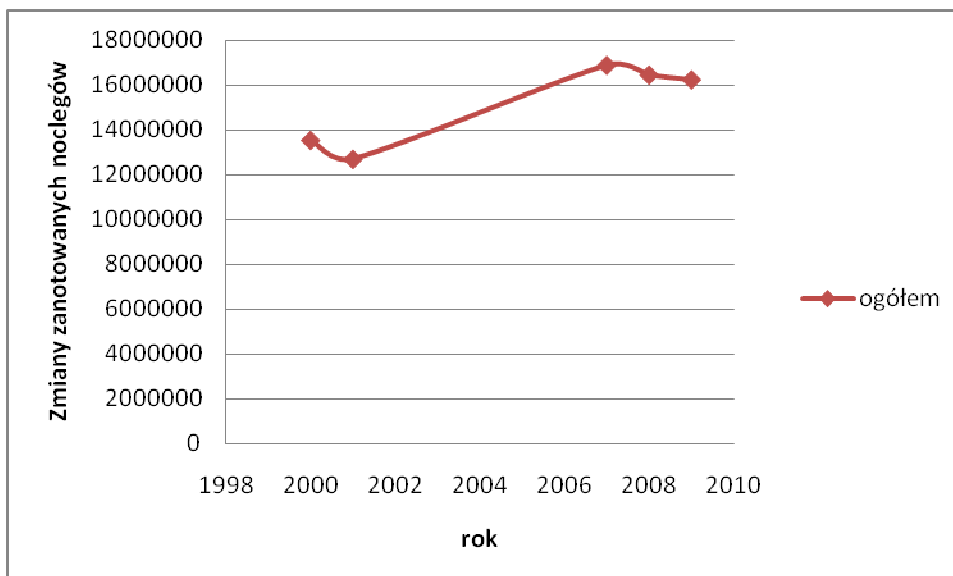
Większość znaczących miejsc noclegowych w Maroku umiejscawia się w ekskluzywnych hotelach 4-ro i 5-cio gwiazdkowych.

Tab.7. Zmiany zanotowanych noclegów w poszczególnych miastach w latach: 2000-2001 2007-2009

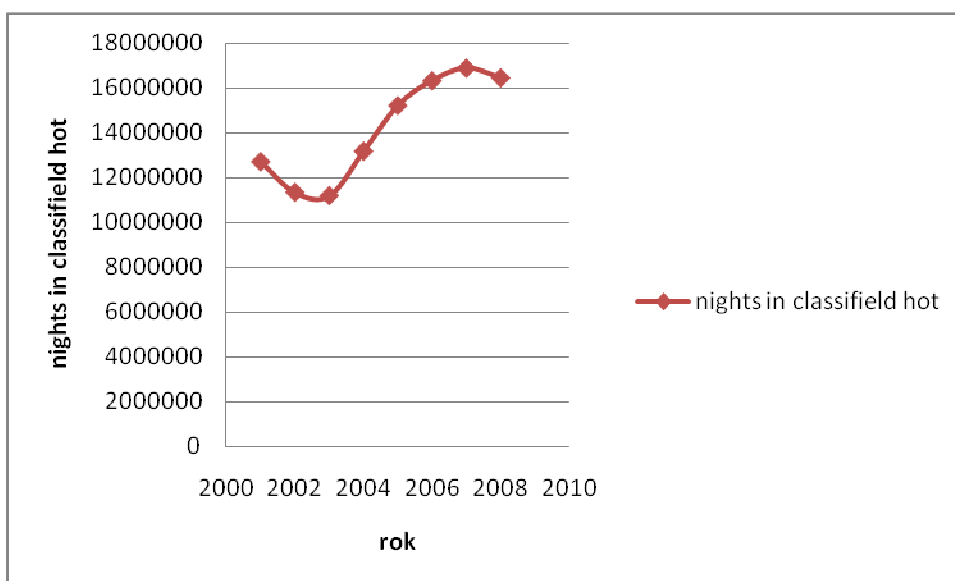
ROK	2000	2001	2007	2008	2009
Agadir	4292065	3960337	4932419	4653157	4468286
Casablanca	1136826	1002554	1331848	1468782	1455467
Essaouira	102343	144939	204702	225665	250060
Fez	720983	632643	729597	738940	812474
Marrakech	3786467	3576638	5950317	5573529	5533834
Meknes	192002	192348	235973	244161	232250
Ouarzazate	591838	540232	533380	508427	446289
Rabat	527374	552463	629870	643018	577794
Tanger	612638	573692	768507	768558	720628
Tetouan	356215	348700	324348	347999	307647
Inne	1220816	1170681	1261842	1289281	1443852
Ogółem	13539567	12695227	16893803	16461517	16248581

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportu Marokańskiego STATISTIQUES SUR LE TOURISME AU MAROC DURANT LA PERIODE 2000-2009

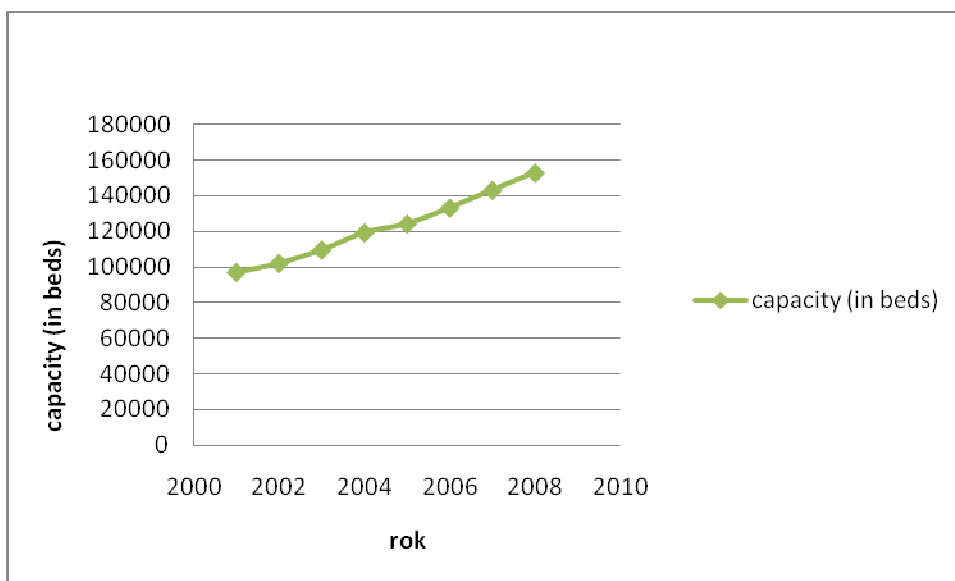
Wyr. 3. Zmiany ilości noclegów w miastach marokańskich w latach 2000-2009r.

Wyk.4. Zmiany ilości noclegów w sklasyfikowanej bazie noclegowej od 2001-2008 r.

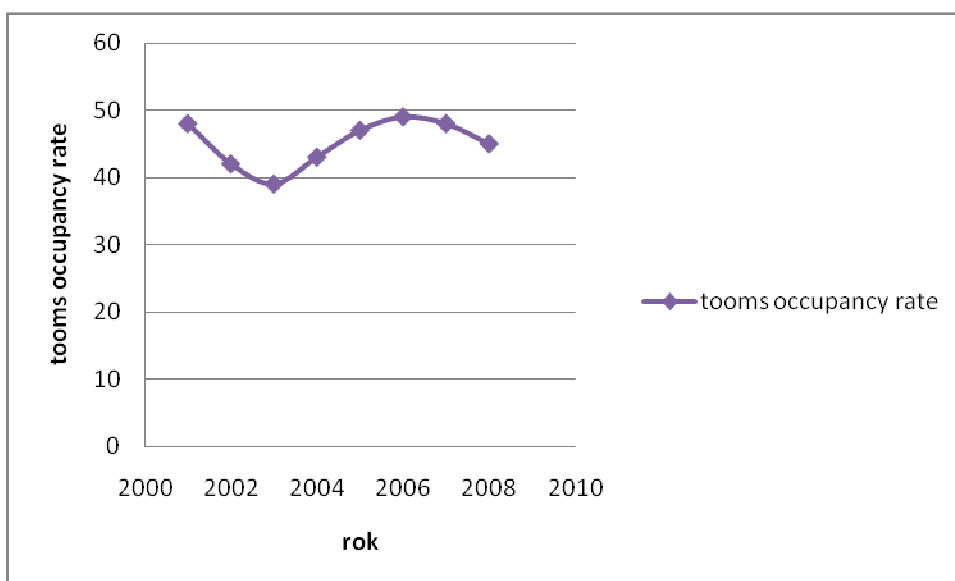

Wyk.5. Zmiany pojemności bazy noclegowej w łóżkach w latach 2001-2008r.

W Maroku od 2000 r. stale wzrasta ilość pojemności bazy noclegowej. W 2008r. państwo było w stanie przyjąć 152936 turystów w sklasyfikowanej bazie noclegowej. Jest to 7 % wzrost od roku poprzedniego.

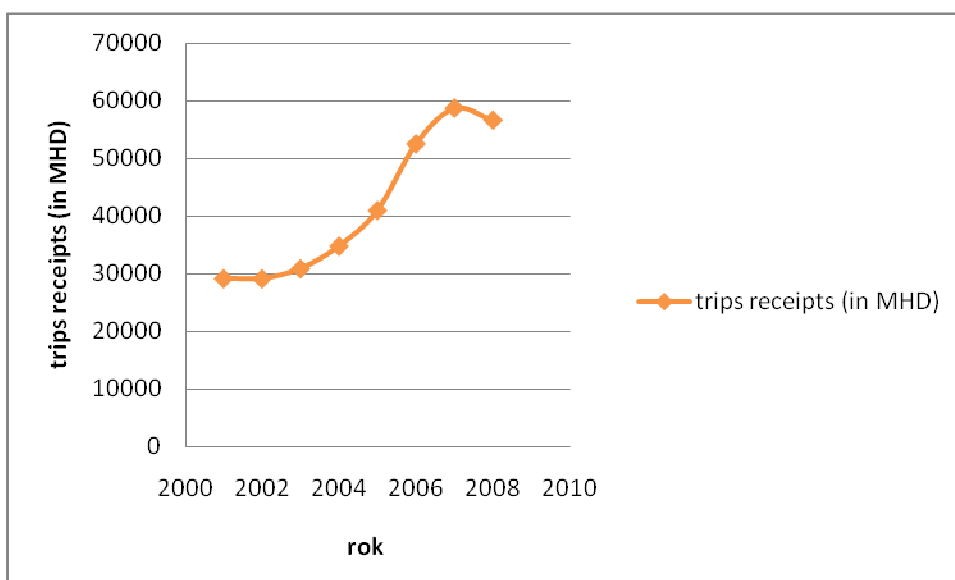
Wyk.6. Zmiany wskaźnika wykorzystania bazy noclegowej w latach 2001-2008 r.

Mimo sporej podaży w Maroku nie wykorzystuje się wszystkich miejsc noclegowych. W 2006 r. wykorzystano najwięcej noclegów bo aż 49 %. W 2008r. o 4% mniej.

3.5. Dochody z turystyki przyjazdowej:

Wyk.7. Dochody z turystyki przyjazdowej w mld dirhamów w okresie 2001-2008

Źródło: wykresy od 1-6: opracowanie własne na podstawie tabeli nr 5. *Roczne wartości najważniejszych wskaźników turystyki w Maroko*

Poza nieznacznym spadkiem w 2002 r. dochody z turystyki przyjazdowej w Maroko od 2000r. nieprzerwalnie wzrastają aż do 2007r. W 2008 zanotowano 3.6 % spadek (wyniosły

one 56598 mld dirhemów). Jest to min. przyczyną międzynarodowego kryzysu gospodarczego który również nie ominął tego kraju , a jak wiemy sektor turystyki niezwykle wrażliwie odbiera tego typu zachwiania.

3.6. Plany przyszłościowe:

W latach 80- tych do Maroka przybywało rocznie ok 1-1,5 mln turystów zagranicznych (niemal wyłącznie z krajów europejskich).

Wyrazem dostrzeżenia potencjału jaki tkwił w sektorze turystycznym było przyjęcie strategii rozwoju „2010 Vision and Future”. Światowy kryzys zaburzył nieco plany rozwoju sektora. Mimo wszystko we wrześniu 2009 r. wzrosły wyraźnie wpływy z turystyki. Maroko zarobiło o 7% więcej niż rok wcześniej. Najwięcej skorzystały duże ośrodki poza Agadirem który zanotował spadek przychodów o 2 %. Marrakesch- odnotował+ 10 %wzrost dochodów, Casablanca: 14 %, Fez- 17%, Tanger: 14 %.

Zgodnie z założeniami programu wzrasta liczba miejsc noclegowych w obiektach kategoryzowanych. Trend ten jest wyraźny i długotrwały.

Częścią planu rozwoju turystyki jest plan Azur który ma stworzyć nowe obiekty hotelowe w wybranych regionach. Zgodnie z nim planuje się przyjęcie 10 mln turystów w 2010 r. (w 2005 roku kraj ten odwiedziło 5,5 mln). Miejsc noclegowych było wtedy 160 tyś. (130 tyś zlokalizowane na nadmorskich ośrodkach, a 30 wewnątrz kraju). Docelowo ma zostać utworzone 230 tyś miejsc noclegowych. Dzięki ugruntowanym tradycjom państwowym Maroko posiada stabilność polityczną i konsekwentnie realizuje plany rozwojowe. To pozwala domniemać że jego znaczenie w turystyce międzynarodowej będzie rosło.

Również dla polskiej turystyki wyjazdowej istnieje tam duży potencjał.

Plan Azur zakłada powstanie 6 kurortów nadmorskich które ożywią ruch turystyczny stając się katalizatorami kolejnych inwestycji. 5 zlokalizowanych jest na wybrzeżu atlantyckim, jedno na śródziemnomorskim:

- Saidia- nad Morzem Śródziemnym na granicy z Algierią, pokryta zróżnicowaną zabudową od hoteli 5 gwiazdkowych, przez zabudowę mieszkaniową , bungalowy i ville.
- Port Lixus- Resort na Wybrzeżu Atlantyckim budowany przez belgijsko-holenderskie konsorcjum. W planach jest budowa pełnowymiarowego pola golfowego, nowa marina, tereny rekreacyjne i hotele i rezydencje.

- Mazagan: Południowa część Casablanki - planowo kolejny luksusowy resort- 2 pola golfowe, kasyno, apartamenty
- Mogador Essaouira- na zatokę Essaouira 2 pola golfowe, hotele i rezydencje
- Taghazout- w pobliżu Agadiru-2 pola golfowe, hotele apartamenty -domy do wynajęcia
- Playa Blanca- inwestycja mniej zaawansowana. ¹¹

IV. Rynek Emisji turystycznej

4.1. Turystyka wyjazdowa:

Marokańczycy nastawieni są głównie na przyjmowanie turystów. Turystyka jest ogromnie ważnym przemysłem kraju który równocześnie generuje sposób życia mieszkańców, a co za tym idzie bardzo ogranicza ich wyjazdy poza granice kraju. Ważną kwestią generującą to zjawisko jest fakt powszechnie panującej biedoty i niezamożności społeczeństwa.

Mieszkańcy Maroka odwiedzają natomiast krewnych i przyjaciół w pobliskich miejscowościach. Jeśli już zdarzają się zagraniczne wyjazdy do takich krajów jak Hiszpania, Algieria czy Belgia, podyktowane są chęcią znalezienia pracy lub odnowieniem kontaktów rodzinnych. Do Belgii udają się marokańscy biznesmeni.

Ważnym celem destynacji Marokańczyków jest Mekka – do której jako Muzułmanie mają obowiązek choć raz w życiu pielgrzymować.

W latach 70- tych obserwowano spory ruch imigracyjny do ww. krajów.

Po otwarciu algiersko-marokańskiej granicy została nawiązana współpraca pomiędzy komunikacją lotniczą pomiędzy obydwoma krajami – nasiliły się wyjazdy Algierczyków do Maroko i odwrotnie (główne cele : zakupy, odwiedziny krewnych oraz znajomych).

Marokańczycy mogą podróżować promem lub samolotem . ¹²

---

¹¹ Artykuł Zbigniewa Adamów-Bieńkowicz, „Rynek turystyczny” , nr 12 Grudzień 2009

¹² Na podstawie pracy Magdaleny Marek „Rynek turystyczny Maroko”

4.2. Turystyka Krajowa :

Od 2000 roku obserwuje się trend wzrostowy w liczbie udzielonych noclegów mieszkańcom Maroka. W 2000 r. przyjęło ono 2217860 turystów krajowych a w roku 2009 liczba ta wynosiła już 3717778 osób. Jest to blisko 23% liczby wszystkich noclegów udzielonych w kraju, zaraz po turystach z Francji którzy zajmują 34 % łóżek. Turystyka krajowa Marokańczyków jest więc niewątpliwie ważną częścią tego sektora w kraju.

V. Znaczenie marokańskiego rynku dla Polski:

5.1 Przyjazdy do Polski:

Tab.8. Przyjazdy turystów do Polski wg krajów wyrażone w tys.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Świat ogółem	19 410	19 520	18 780	17 950	17 400	15 000	13 980	13 720	14 290	15 200	15 670	14 975
Niemcy	6 660	6 650	6 700	6 450	5 920	4 400	4 160	4 520	5 230	5 570	5 440	5 270
Rosja	1 800	1 600	1 360	1 160	1 140	980	940	790	700	735	710	545
Białoruś	2 280	2 335	1 730	2 180	2 370	2 080	1 700	1 620	1 460	1 440	1 490	1 350
Ukraina	3 200	3 285	3 180	2 920	3 090	3 080	2 930	2 480	2 340	2 535	2 500	2 120
Litwa	985	1 100	1 140	960	850	840	840	825	815	830	895	715
Łotwa	390	400	460	410	360	330	320	330	305	270	315	355
Estonia	285	300	340	300	220	190	160	150	130	120	145	170
Czechy	425	360	340	300	250	230	230	240	210	185	165	165
Słowacja	125	90	100	90	90	80	60	80	85	70	70	70
Unia Europejska (bez Niemiec)	2 030	2 135	2 255	2 110	2 050	1 805	1 650	1 645	1 790	2 015	2 365	2 495
Ważne zamorskie*	285	310	330	330	360	340	310	330	400	505	550	545
inne d. ZSRR (WNP)	220	240	180	150	170	100	90	90	90	90	90	95
Pozostałe kraje	725	715	665	590	530	545	590	620	735	835	935	1080

Źródło: oszacowania oraz obliczenia własne IT

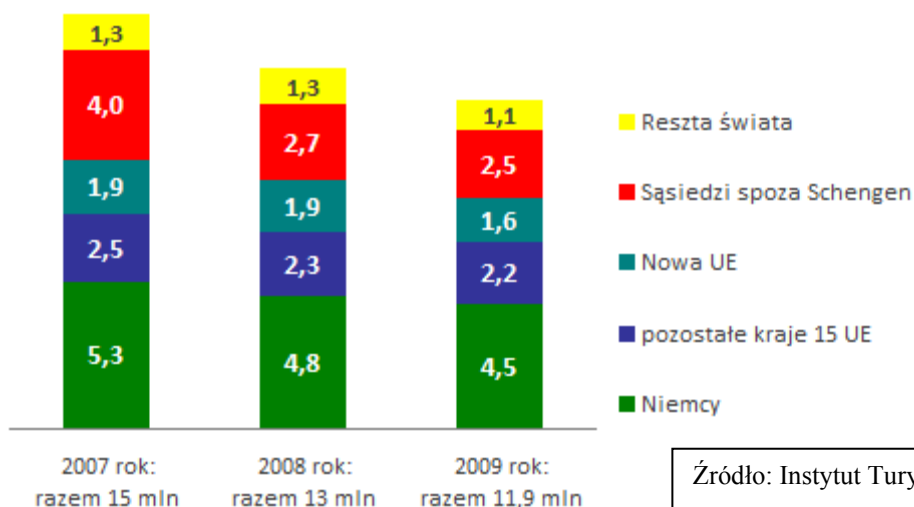
*) USA, Japonia, Korea południowa, Kanada, Australia.

UWAGA: dane oszacowane, należy je traktować jako przybliżone.

Od 2002 r. liczba turystów ujętych w tabeli jako „pozostałe kraje” (w tym Maroko) sukcesywnie wzrasta. W roku 2007 odnotowano 33% wzrost. Kraje UE i Ważne zamorskie odnotowały mały wzrost, natomiast Białoruś, Rosja i Ukraina zarejestrowały spadek.

Wyk.8. Przyjazdy turystów do Polski

Przyjazdy turystów (mln)

Z powodu braku dostępności do danych przyjazdów Marokańczyków do Polski można domniemać, iż będą oni zawierać się w ilości podanej na wykresie w kolorze żółtym. Podana wartość wyniosła 1,1 mln turystów.

Tab. Przyjazdy Marokańczyków do Polski w latach 1999-2007

Przyjazdy do Polski z wybranych krajów (tys.)

kraj	razem 1999	razem 2000	razem 2001	razem 2002	razem 2003	razem 2004	razem 2005	razem 2006	razem 2007
Maroko	0,7	1,0	1,0	0,8	0,8	1,0	1,3	1,5	1,5

Źródło: GUS; opracowanie: Instytut Turystyki.

Uwaga: sumy roczne są zaokrągleniem rzeczywistej sumy, a nie są sumą zaokrągleń.

Zdaniem GUS-u Marokańczycy przyjeżdżali do Polski według cyklicznego zjawiska. Najmniej przyjechało ich w 1999 r. następnie liczba wzrastała do roku 2001, aby nastąpił regres utrzymujący się na takim samym poziomie w 2002/2003 r. Od 2004 r. do 2007 r. utrzymywał się trend wzrostowy przyjazdów, osiągając w końcu liczbę 1,5 tys., co stanowi 0,0023% ogólnej liczby.

5.2. Turyści zagraniczni w bazie noclegowej:

Tab. 9. Liczba turystów zagranicznych i liczba noclegów w obiektach zakwaterowania zbiorowego w latach 2000-2008 (w tys.)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Liczba korzystających (tys.)									
Obiekty zakwaterowania zbiorowego ogółem	3 117	3 152	3 145	3 332	3 935	4 310	4 314	4 387	4 046
W tym hotele	2 400	2 388	2 447	2 612	3 132	3 443	3 460	3 537	3 268
Liczba udzielonych noclegów (tys.)									
Obiekty zakwaterowania zbiorowego ogółem	6 891	6 991	7 085	7 828	9 314	10 542	10 555	10 918	10 173
W tym hotele	4 697	4 687	4 784	5 239	6 273	7 197	7 209	7 561	6 993

Źródło: GUS.

W 2008 roku w obiektach zakwaterowania zbiorowego nocowało 4046 tys. cudzoziemców, o 7,8% mniej niż w 2007 roku. Udzielono im 10173 tys. noclegów (o 6,8% mniej). Odpowiednie dane dla hoteli wyniosły: 3268 tys. (-7,6%) i 6992,5 tys. (-7,5%). Liczba korzystających z Niemiec spadła o 8%, a z pozostałych poza Niemcami krajów „starej” UE – o 5%. Zgodnie z oczekiwaniami (wprowadzenie obowiązku wizowego) znacznie spadła liczba gości zza wschodniej granicy: Białorusi (o 33%), Ukrainy (22%) i Rosji (10%). Niekorzystny dla tych krajów efekt Schengen, najbardziej był widoczny w pierwszym kwartale. Inaczej większość pozostałych krajów: w pierwszym kwartale notowaliśmy z reguły wzrost liczby gości, w drugim – brak zmian albo niewielki spadek, w trzecim i czwartym zaś – spadek był z reguły bardzo znaczny.¹³

¹³ Instytut Turystyki, „Zagraniczna turystyka przyjazdowa do Polski w 2008 roku”, Witold Bartoszewicz, Teresa Skalska

5.3. Wyjazdy Polaków do Maroko:

Tab.10. Zagraniczne wyjazdy polskich turystów według odwiedzanych krajów (w mln)

	I-VIII 2008	I-VIII 2009
Razem wyjazdów turystycznych	4,8	4,25
Niemcy	1,05	0,9
Włochy	0,25	0,45
Wielka Brytania	0,25	0,35
Chorwacja	0,3	0,3
Czechy	0,4	0,3
Austria	0,2	0,25
Irlandia	0,15	0,2
Egipt	0,15	0,15
Francja	0,25	0,15
Hiszpania	0,15	0,15
Słowacja	0,3	0,15
Dania	*	0,1
Grecja	0,2	0,1
Holandia	0,25	0,1
Szwecja	*	0,1
Turcja	0,1	0,1
Węgry	0,15	0,1
Litwa	0,25	*
Rosja	0,15	*
Belgia	0,1	*
Białoruś	0,1	*
Bulgaria	0,1	*
Norwegia	0,1	*
Turcja	0,1	*
Ukraina	0,1	*
Inne	0,55	0,5

* Poniżej 0,1 mln.

Uwaga: suma wizyt w poszczególnych krajach była większa niż liczba wyjazdów turystycznych, gdyż część osób odwiedziła kilka krajów podczas jednej podróży.

Źródło: szacunki na podstawie badań ankietowych Instytutu Turystyki.

Źródło: Badania Instytutu Turystyki z 2009 r. na temat „Aktywności turystycznej Polaków”

Wyjazdy do Maroka będą zawierać się w wyrażonych danych na tabeli pod hasłem inne. Według Instytutu Turystyki w roku 2009 było to ok. 0.5 mln.

Zdaniem sondy „Rynku turystycznego” Egipt, Tunezja i Maroko to kraje do których najchętniej wybiorą się Polacy w 2010 r. na letni urlop. 42.2% wskazało Afrykę Północną, 32.3% Kraje Europy Południowej, (Włochy, Grecje, Hiszpanie, Portugalię) .¹⁴

¹⁴ „Rynek turystyczny”, nr 3. Marzec 2010

Zakończenie:

Oczekuje się, że w roku 2010 wpływy z turystyki zwiększą się do 79 mld MAD przy zakładanym wzroście liczby turystów do 10 mln osób.

W trakcie 7 sesji Międzynarodowej Konferencji Turystyki, która odbyła się w dniach 27-28 kwietnia 2007 roku w Fezie, oceniono, że strategia marketingowa Marokańskiego Urzędu Turystyki przynosi pożądane efekty.

Kolejnym celem jest dalszy rozwój współpracy z już istniejącymi rynkami (Francja, Wielka Brytania, Niemcy, Hiszpania, Belgia) i rozszerzenie działalności o nowe rynki (Włochy, Skandynawia, Stany Zjednoczone).

W czasie konferencji w Fezie podkreślono, że w budowanych kompleksach turystyczno-wypoczynkowych ściśle przestrzega się równowagi pomiędzy bazą hotelową (75 %) i rezydencjami turystycznymi (25 %), gdyż tylko ta pierwsza kategoria miejsc noclegowych przyczynia się do tworzenia nowych miejsc pracy. Maroko pragnie przyciągnąć zarówno turystów przyjeżdżających w ramach wycieczek organizowanych przez touroperatorów, jak i turystów indywidualnych, korzystających z regularnych linii lotniczych i zainteresowanych ofertą mieszkalną.

Król Mohhamed VI widzi potrzebę ściślejszego powiązania z turystyką takich dziedzin, jak rzemiosło, kultura, rolnictwo, zasoby naturalne oraz przeprowadzenia analiz i podjęcia dyskusji przez Ministerstwo Turystyki i Rzemiosła oraz inne zainteresowane resorty, które pozwoliłyby na opracowanie do końca 2009 roku nowego programu *Vision 2020*.

Przeszkody w rozwoju turystyki jakimi są: napięcia z powodu ataków terrorystycznych, niewystarczających źródeł finansowania, i pogarszaniem się stanu zasobów wodnych, są niewątpliwie dużym wyzwaniem dla Maroka.¹⁵

---

¹⁵ Opracowanie własne na podstawie pracy Ambasady RP w Rabacie „*Ważniejsze obszary działalności gospodarczej w Maroku, Wyniki i trendy*”

Bibliografia:

Publikacje:

- Opracowanie własne na podstawie danych Ambasady RP w Rabacie, „*Ogólna charakterystyka sytuacji gospodarczej*”, data odczytu: 19.04.2010 r.
- *UNWTO World Tourism Barometer Vol 8*, No. 1, January 2009
- Światowa Organizacja Turystyki (UNWTO): „*Tourism Highlights, 2009 edition*”; data odczytu: 03.05.2010 r.
- Opracowanie własne na podstawie danych z raportu Marokańskiego STATISTIQUES SUR LE TOURISME AU MAROC DURANT LA PERIODE 2000-2009;
- Opracowanie własne na podstawie pracy Magdaleny Marek „*Rynek turystyczny Maroko*”
- Badania Instytutu Turystyki z 2009 r. na temat „*Aktywności turystycznej Polaków*”
- Badania Instytutu Turystyki, „*Zagraniczna turystyka przyjazdowa do Polski w 2008 roku*”, Witold Bartoszewicz, Teresa Skalska
- Ambasady RP w Rabacie „*Ważniejsze obszary działalności gospodarczej w Maroku, Wyniki i trendy*”

Artykuły z czasopism branżowych:

- Artykuł Zbigniewa Adamów- Bieńkowicz, „*Rynek turystyczny*”, nr 12 Grudzień 2009r.
- Sonda, „*Rynek turystyczny*”, nr 3. Marzec 2010r.

Literatura:

- Z. Kruczek „*KRAJE POZAEUROPEJSKIE zarys geografii turystycznej*”, Proksenia, Kraków 2010r., s.45
- *Encyklopedia Geograficzna Świata*, Afryka, Kraków 1997r., s. 265-268.

Strony internetowe:

- www.portalwiedzy.onet.pl
- www.wikipedia.org.pl
- www.cia.gov
- www.portalwiedzy.pl
- www.msz.gov.pl
- www.turystykagazeta.pl
- www.przewodnik.onet.pl
- www.maxholiday.pl
- www.intur.com.pl
- www.world-tourism.com
- www.tourisme.gov

Spis zdjęć:

- Zdj.1. Godło Królestwa Maroka
- Zdj.2. Flaga Królestwa Maroka
- Zdj.3. Mapa Maroka
- Zdj.4. Mapa Afryki
- Zdj.5. Pałac Królewski w Rabacie
- Zdj.6. Port w Tangerze
- Zdj.7. Marakesz: medina
- Zdj.9. Panorama Gór Atlas

Spis tabel i wykresów:

- Tab.1. Przyjazdy turystów zagranicznych na świecie według regionów UNWTO (w mln)
- Tab.2. Wpływy z turystyki międzynarodowej na świecie według regionów UNWTO w miliardach USD i euro

- Tab.3. Kraje świata przyjmujące najwięcej turystów zagranicznych w mln
- Tab.4. Przyjazdy turystów zagranicznych do Afryki w mln, według regionów UNWTO w latach 2006-2008
- Tab. 5. Roczne wartości najważniejszych wskaźników turystyki w Maroku
- Tab. 6. Zmiany ilości noclegów turystów w obiektach skategoryzowanych w Maroku według narodowości w latach :2000, 2001, 2007, 2008, 2009
- Tab.7. Zmiany zanotowanych noclegów w poszczególnych miastach w latach: 2000-2001 2007-2009
- Tab.8. Przyjazdy turystów do Polski wg krajów wyrażone w tyś.
- Tab. 9. Liczba turystów zagranicznych i liczba noclegów w obiektach zakwaterowania zbiorowego w latach 2000-2008 (w tys.)
- Tab.10. Zagraniczne wyjazdy polskich turystów według odwiedzanych krajów (w mln)
- Wyk.1. Ilość przekroczeń granicy od 2001-2008r.
- Wyk.2. Zmiany ilości noclegów turystów w obiektach skategoryzowanych w latach 2000-2009
- Wyr. 3. Zmiany ilości noclegów w miastach marokańskich w latach 2000-2009r.
- Wyk.4. Zmiany ilości noclegów w sklasyfikowanej bazie noclegowej od 2001-2008 r.
- Wyk.5. Zmiany pojemności bazy noclegowej w łózkach w latach 2001-2008r.
- Wyk.6. Zmiany wskaźnika wykorzystania bazy noclegowej w latach 2001-2008 r.
- Wyk.7. Dochody z turystyki przyjazdowej w mld dirhemów w okresie 2001-2008r.
- Wyk.8. Przyjazdy turystów do Polski